

INDEKS KNJIGA

RADOMAN KORDIĆ: ARHEOLOGIJA KNJIŽEVNOG DELA

Prosveta, Beograd, 1975.

Daleko bi bili od istine alko bi poverovali da je ovu knjigu moguće pročitati na iskap. Upravo obrnuto, ona traži da bude pažljivo savladana redak po red, zastajkujući, vraćajući se, obazrivo napredujući; ukratko, zahteva postupno čitanje koje će se ravnomerno rasprostirati i prodirati sve dublje i dublje, sve tačnije razumevajući njeno zgrusno izlaganje i rezultate koji se u njemu analitički obelodanjuju. Autor ne pati od preterane priučljivosti, i njegov rad je, zaista, jezička (a to znači terminološka) ekonomija visokog stila. Pun iznenađenja i izažova.

Reč je nesumnjivo o pionirskom radu kod nas, ukoliko izuzmemo neke tu i tamo bledunjave, potpuno zakasnele pokušaje čija je, po svemu sudeći, skrivena funkcija, i pored iskrenosti nastojanja, da dezinformišu o savremenim mogućnostima psihoanalize i njenih postupaka primenjenih na književnost, da ograniče otvorenu perspektivu psihoanalitičkog čitanja književnog teksta i onoga što ono doprinosi modernoj kritičkoj teoriji i praksi. Međutim, alko je reč o svetskim razmerama, Kordić ne polazi od ničega niti se kreće zemljištem, besputnim, kojim nijedna noga još nije kročila. Počev od samog Frojda koji je i sam analizovao izvestan broj književnih dela, danas imamo nebrojeno radova čija je tema ili postupak psihoanalitička interpretacija književnih i umetničkih dela. Najveću učestalost ovakvih pokušaja psihoanalitičkih doprinosa književnoj teoriji i kritici nalazimo pre svega u Francuskoj, a zatim u Nemačkoj i Italiji. Onim što je već postignuto u toj oblasti, čak alko ogroman talas psihoanalitičke kritike i minuo, dovoljno je jemstvo da će njen trag biti delotvoran i u budućoj sudbini i pustolovinama kritičkog čitanja umetničkog teksta. I upravo zbog toga, za dalji razvoj naše kritičke metodologije, pojava Kordićeve knjige je više nego značajna.

U *Arheologiji književnog dela* čitalacima priliku da se najpre upozna sa sedam Kordićevih analiza pojedinih dela, izdavajući u njima određene dominantne analitičke ravni, autora kao što su Tomas Man, Ivo Andrić, Miroslav Krleža, Meša Selimović, Rastko Petrović i Vasko Popa. Osmi, poslednji tekst knjige jeste esej u kome autor izlaže osnovne punktove *psihoanalitičkog čitanja dela*, sa posebnim obzirom na njihov odnos prema estetici i njenim postupcima čitanja. Ključna postavka je da je psihoanalitičko čitanje istovremeno genetičko i strukturalno, spoljašnje i imanentno. Ono raskriva genezu dela, no i mrežu intenziteta koji u datom trenutku, kao dinamička struktura, žive u njemu i čine da je delo živo. Dakle, poreklo i oblik onog »sigurnosnog ventila« o kojem govori Mari Bonapart, glasovita autonka zamašnog psihoanalitičkog rada o Edgaru Alanu Pou: »Fantazmi želja (kao i sami snovi, umetnička dela predstavljaju za svoga tvorca — a potom i za one koji u njima uživaju — neku vrstu sigurnosnog ventila koji se otvara onda kada pritisak potisnutih nagona postane suviše snažan.« I postupak analitičkog čitanja upravo se sastoji u tome da u onome što je naizgled neorganizovano i nemotivisano u delu, analitičkim rasklapanjem, u detalju, i zatim re-

konstrukcijom otkrije u tekstu jednu dublju organizaciju i motivaciju čija prisutnost u jeziku teksta čini od njega upečatljivi čin jedne elementarne, afektivne, erogene namerre pisca. Cilj je pomoću manifestnog sadržaja teksta pokazati njegov skriveni, latentni smisao, pročitati nečitljivi tekst u tekstu, razumeti i protumačiti libidinalnu belinu pod tekstom, prostor koga je tekst, kao mesto dramskog sukoba želje i zabrane, erosa i nagona smrti, jednostavno samo maska.

Od šest postojećih glavnih struja u psihoanalitičkom istraživanju književnosti i umetnosti (izuzimajući dve koje slede Sartrovu egzistencijalnu psihoanalizu i Bašlarovu »psihoanalizu« praelementarne imaginacije) kod Kordića, kao postulate, nailazimo na kombinovano preplitanje četiri:

1 — Teorija književnog prostora kao homolognog prostora nesvesnog;

2 — Čitanje dela kao izraza nagonske strukture (autora ili ličnosti, subjekta u delu), naime dela kao simptoma;

3 — Čitanje koje se rukovodi teorijom sublimacije, teorijom čija je najčešća verzija teorija procesa individualizacije; i

4 — Interpretacija književnog ili umetničkog stvaralaštva kao procesa interiorizovanja objekta i eksteriorizovanja fantazma u neki prazni prostor.

Upravo ovo značajko kombinovanje omogućava, ponajčešće, Kordiću uspeh, naime valjane i ubedljive rezultate u njegovom interpretiranju.

Konačno, zašto baš *arheologija*? Prvu referenciju za poređenje psihoanalize i arheologije dao je već Froid u svom radu *Nelagoda u civilizaciji*. Psihoanalitičar od delova pojavnog sadržaja teksta treba da konstruiše, još bolje: rekonstruiše jedno potisnuto, zaboravljeno, nikada linearno vreme stvaraoča investirano u tekst. Zadatak arheologa je podudaran: on iskopava delove i rekonstruiše jednu razorenu prošlost. I jednom i drugom je predmet izgubljeno sećanje. S tim što je psihoanalitičar u prednosti; on raspolaže svim mogućim delovima, dok arheologu nedostaju upravo oni najvažniji. U svakom slučaju, arheologija je pravi i dalekosežan metaforičan izraz za ono što pokušava psihoanaliza kada je reč o književnom delu.

Jovica Acin

IGOR MANDIĆ: »NJEŽNO SRCE«, POLEMIKE

»Znanje«, Zagreb, 1975.

Ako Mandić u svojim polemičkim (i kritičkim) osvrtima vrši česta upoređenja artistskih ostvarenja s gastronomskim specijalitetima, onda bi tako mogli početi recenziju i o njegovoj najnovijoj knjizi (polemika) »Nježno srce«: »Neke knjige treba okusiti, druge progutati, a samo neke sažvakati i probaviti« (Bacon). Isčitavanje ove knjige svakako pruža užitak, ali koliko će je tko probaviti poglavito ovisi o osobnom želudcu (dijetalci će, recimo, svakako loše proći). Radi se naime o žestokoj, pravoj (duhovnoj) hrani s jakim začimima.

U svojoj knjizi polemika »Nježno srce« Igor Mandić, neumorni analitičar podmetaljki u našoj kulturi, kritičar s mitraljeskom paljbom na zastarjele i paradno koreografske mete života, polemičar oštra jezika i bez samilosti za one koji u svojoj nemoćnosti samo cmizdre, feljtonista svoga vremena i komentator svega i svačega, oporbenjački se postavlja naspram gluposti, jalovosti, neradnosti, budalaština, fanatizma, dogmatizma, etatizma, provincijalizma, klerikalizma i birokratizma svih fela.

Sam Mandić u predgovoru svojoj knjizi govori: »Polemika je pogled na svijet. Ona je očitovanje izvorne egzistencije nabrušenosti, neka vrsta duhovne naježenosti koja se ratoborno postavlja prema svemu što je okružuje«. Dalje Mandić kaže: »Polemika je izbor bez ostatka, pohod u koji se polazi jednom zauvijek, odmah na početku spaliv-

ši sve brodove za eventualni uzmak«, jer polemičar ako to jeste osuđen je da bude »ujedalo, zabadalo, kavgadžija, zanovijetalo, pa i spadalo«.

Naviknuti na postojeće mi često melagodno prihvaćamo novo, najčešće tako prežvačuci neko prošlo, provjereno vrijeme, a ne živeći puninom svoju suvremenicu. Otud nesporazumi s onima koji vatreno zagovaraju svakidašnjicu i koji sve prošle, kao i sve moguće buduće odnose svode u njene koordinate. Povijesna je uostalom činjenica da svako vrijeme nastoji i stvara svoju civilizaciju, bez obzira koliko cijenila ona ili osporavala prošle. Imati kritičku svijest znači suprostaviti svoje ja ostalima, razlikujući se od drugih, ali ne samo poradi sama sebe, već pred javnošću i za nju, rasuđujući o činjenicama i o događajima kao o vrijednostima koje pokreću ili koče jednu kulturu i kulturu uopće. Mandić upravo to uveliko radi. Ilustrirajmo to primjerom: on je gotovo prvi kod nas shvatio i javno iznio činjenicu kako žurnalizam postaje književnost našeg vremena. On u ime takve književnosti (kad je o njoj riječ) i neprestanice polemizira. On, nadalje, polemizira s brundalima i idiličarima, stjegonošama i bojovnicima, papirnatim zmajevima svih bivših kultura, a u ime jedne nove, otvorene, pristupačne, jasne i dostupne kulture za široke mase. Mandić se nesmiljeno, iz teksta u tekst, okomljuje na pompoznojake i elitističke trubuhozorce, koji sami za sebe, osjetljivi poput mimozica, ispisuju tone papira s nerazumljivim i nečitkim tekstovima. Ove polemike, koje djeluju kao pravi spektakli pisanja, uperene su protiv svega što je mađioničarsko i pelivansko, što je prošlo, neživo i prežvakano, a za sadašnje je, masovno i vullkansko.

Poradi svega navedenog, poradi Mandićeva jezika, njegova osobena stila i duhovitosti, ova se knjiga čita s užitkom i bez odlaganja.

Tomislav Marijan Bilosnić

VLADA UROŠEVIĆ: »GNJUREĆE ZVONO«

»Kultura«, Skoplje, 1975. god.

Za pesnika Vladu Uroševića san je neiscrpni inspirativni izvor, san nema dna, nema kraja, sanjati nikada nije dosadno. Ovaj nas pesnik neprestano obogaćuje svojim pohodima, svojim šetnjama kroz panoptičke čarobne predele te »druge realnosti« čoveka. San je nepredvidiv. San je neponovljiv. Neverovatno je težak za tumačenje. Zbog toga je iznenađujući, veoma zanimljiv. Znači: uvek daje šanse za nešto novo. Novo u doživljavanju, novo u pristupu, u izrazu. Za pesnika kakav je Vlada Urošević, koji svoje »mesto pod suncem« dosledno traži pre svega u eksperimentisanju, san i sanjanje su zaista najbolji i najzahvalniji prostor. U njemu se on oseća neograničeno slobodnim u pogledu svojih neobičnih istraživanja.

Još uvek u nama glasno odjekuju pesme iz ciklusa »Tumač snova« i »Prednosti sna« iz prethodne zbirke pesama Vlade Uroševića »Zvezdane terazije« (1973. g.) koje, čini nam se, predstavljaju najneposredniju inauguraciju u svetu koji je dominantno naseljen u »Gnjurećem zvonu«. Neke stihove tih pesama čak primamo kao nekalkvu »programsku« poruku:

»San je ključ dubina«
(»Rudnici sanjalica«)

»Buđenje ih zaključava,
san im otvara slobodu«
(»Sloboda sanjalica«)

Ukoliko želimo da budemo sasvim precizni, onda ćemo »praideju« za »Gnjureće zvonu« najkonkretnije otkriti u pesmi »Plovidba sanjalica« iz »Zvezdane terazije«:

»Sanjalice — to su oni
koji sporo ka dnu tonu.
Onaj koji u dubinama spava
ima u sluhu podvodna zvana«.

A najnovija zbirka pesama Vlade Uroševića počinje:

»Zatvoreni ste u gnjуреće zvono:
tonete s bukom u ušima.
San vas plastovima pokrива.«

»Gnjуреće zvono« je koherentna priča o jednom nadrealnom svetu (u tom pogledu donekle se izdvaja samo ciklus »Kuća detinjstva« koji, talkoreći, nije do kraja »opredmećen«). Međutim, kod sanjalice iz »Gnjуреćeg zvona« istovremeno se redovno prepliće, pretapa, preliva se ono što je »u snu i na javi«: »Bežite kroz močvare gubeći, nalazeći pravac. — Osećate kako okolo obruč steže. — I u trenutku kada uspevate da preskočite u stvarnost — znate: potera za nekim drugim nastavlja se sada.« »Opsadno stanje«. Često se, takođe, osećaju i mogućnosti da bude ugrožen integritet ljubomornog čuvanja irealnih pejzaža — u njihovom miru, ravnoteži, harmoniji, da zagnjуре, da se probije buka, dramatičnost, nemir sadašnjosti i kobna predosećanja budućnosti:

»Dim kao zavesom prekriva pogled
grada koji savija grč uzbune.

Ništa nam se neće desiti — to je važno,
jer nas pravila sna dele od smrti.
I, dok lutamo tako, sporo kao u šetnji,
prepoznajemo na trotoaru svoja mrtva tela.

Najednom smo prestrašeni — šta to
treba da znači?
Kako to da ležimo izrešetani i mrtvi?
Na ivici buđenja ostaje da nas muči
prevarena sigurnost da ne spadamo u
žrtve.«
(»Uzbuna«)

Možda je imaginacioni predeo, san i sanjanje, svojevrsni zaklon pred stravičnim belezima našeg atomskog vremena, pred pretinjom asfaltnih, čeličnih i betonskih pogleda... Možda je san, *san kome nema nikada kraja*, jedan od mogućih oblika otpora prema posezanju čovekove najautentičnije suštine... Mislimo da se upravo na toj liniji čini napor ove poezije da nas obogati naglašenim humanističkim osećanjima i porukama.

U poslednjim dvema zbirkama pesama Vlada Urošević uspeje je dosada najviše da svojim nastojanjima da adekvatni oblik, nastojanjima koje odavno poznajemo, a koja se kreću ka čvrstom i konačnom uklapanju u jednu poetiku, veoma blisku, po mnogim znacima, savremenom avangardističkom pravcu, pri čemu su pokazani i vidljiviji simptomi (starih i novih) nadrealističkih iskustava. U poređujući pesme iz »Gnjуреćeg zvona«: »Opsadno stanje«, »Putovanje sa avanturama«, »Brisani prostor«, »Uzbuna«, »Zimske svečanosti«, zatim neke pesme iz ciklusa »Dvanajest noćnih nauka«, sa pesmama, na primer, tipa »Južna zvezda«, »Avgust«, »Letnje vatre«, nastalim u ranijoj pesničkoj fazi, sasvim jasno saznajemo da poslednje veoma malo nose suštinske karakterističke sadašnjeg (reljefno određenog) pesničkog profila Vlade Uroševića. Prava veza Vlade Uroševića iz novijeg vremena sa onim iz prošlog perioda, nalazi se, izgleda, u pesmama tipa »Maneken u pejzažu«, »Letnje priče« i drugim sličnim.

U »Gnjуреćem zvonu«, kao i u »Zvezdanim terazijama«, ne samo što je potpuno eliminisano »pevanje«, emotivna napetost lirnska melkoća, već se otišlo čak do krajnje tačke racionalnosti, »strogosti«, i u kompoziciji i u jeziku pesme. Kada ovo kažemo, tačnije — kada konstatujemo, nekako spontano se pitamo: da li neće biti isuviše sužen krug ljubitelja ovakve poezije koju su srećemo u »Gnjуреćem zvonu« i »Zvezdanim terazijama«, imajući u vidu njenu različitost u poređenju sa, talkoreći, opšte prisutnom u našem, makedonskom regionu, jednom drugom čak suprotnom tradicijom. Neosporno je da »ključeve poezije ne drže

stvarno samo oni koji imaju izraziti smisao za neponovljive avanture... smisao za šokantne promene, za drastični raskid sa prošlošću i tradicijom« (Petar Džadžić). Ali takođe je neosporno i to da ti zaljubljenici u »neponovljive avanture« uvek znače izazivački podsticaj za stvaralačko istraživanje upravljeno u budućnost. U tom slučaju usamljenost ne smeta.

Aleksandar Spasov
Sa makedonskog preveo:
Tomislav Stojanović

JEVREM BRKOVIĆ: BRĐANSKI HOMER JE MRTAV

Veselin Masleša, Sarajevo, 1975.

Nova pesnička knjiga Jevrema Brkovića »Brđanski Homer je mrtav« potiče iz onog istog izvorišta iz koga je pesnik »izmamio« od čitalaca i kritike dobro primljenu pesničku knjigu »Brđanska zemlja« (Prosveta, 1973.). Istu vodu ne možeš dva puta zahvatiti, pa tako i dve Brkovićeve knjige nose u sebi različita iskustva i svoga izvorišta i sveta, izmenjeni pesnikov pogled u stvarnost, drukčiji pesnički odnos prema imaginaciji i materiji.

»Brđanski Homer je mrtav« za razliku od »Brđanske zemlje«, gde nalazimo više pesničkog opisa i više pesničkog identifikovanja sa zemljom i materijalnim oblicima koji je nastanjuju, jeste misaona pesnička celina kojom pesnik nastoji da obuhvati suštinu pojavnog, da izrazi progres tehničkog i opadanje prirodnog individualiteta.

Naslov knjige je otuda stvaran, metafora koja postaje stvarnost, koja se smešta u činjenicu današnjice. Brković je pesnički morao reagovati na stvaranje pukotine između sebe kao pesnika i čoveka i stvarnosti zavičajna koja se metamorfozira.

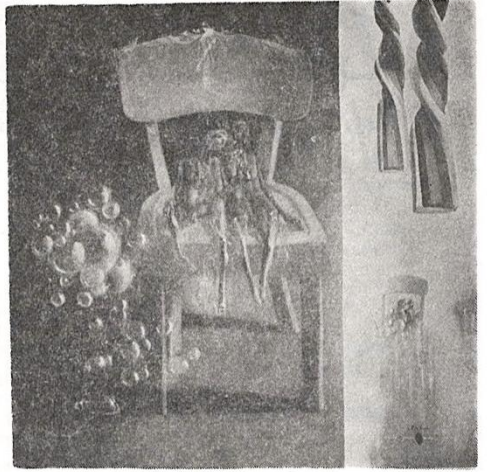
Ni brda zavičajna, usamljena i daleka pod nebesima, na vrhuncima sunčevih zastajališta, nisu više slobodne oaze, pribežišta divljači i zelenila. »Više se kamen i ja ne razumijemo«, kaže pesnik, više gore nema »Ni trava kojima liječiše grlo / Ni vode koju su pili poslije buđenja / Ni voća dozrelog na epskoj mjeseci«, u svemu je tmina ili bolest civilizacije koja se širi, koja razara pipcima, rukama tehničkog monstruma. Vide se samo hladne stene uzaludno lepe, kaže pesnik, i pejsaži koji trunu u nebesima. Pesnik oseća da nema kud napred, prema tim dogođenim čudima i bolestima u usponu, i vraća se radije u prošlost, čak »U ono vrijeme bez ijedne legende«. On pomišlja na smrt, na njenu neizbežnost, i, reklo bi se, u ovom je pesničkom rukopisu upravo smrt, a ne povratak u prošlost, jedini izlaz i jedino utopište u koje pesnik iskreno i trajno venuje.

Na tim, dakle, misaonim i značenjskim okosnicama smešta se Brkovićeve pesnička knjiga koja uspešno odoleva starinskoj patetici i rimi, koja se gusne u pravilnost i strogost gotovo klasične pesničke forme, koja ponekad zapada u trenutke bez odjeka, u gluvicu govora, retorike, ali koja, gledano u celini, jeste nov i kvalitetan domet u domenu Brkovićeve pesničkog angažovanja.

Sa tematsko-motivskog i inspirativnog stanovišta nijedan od četiri ovdašnja ciklusa nije čist, nije kopanje u jednu dubinu, kako je možda trebalo da bude. Tako, na primer, u prvom ciklusu »Časovi jakog razaranja« pesma »Kad više ne mogneš ni da sanjaš« ne nalazi svoje pravo mesto i više odgovara koncepciji i karakteru poslednjeg ciklusnog kruga »Kost i kamen«. Čvršćom strukturom ciklusa, boljim rasporedom pesama, knjiga bi bila lišena neravnina koje se vidno manifestuju.

Sa izvesnošću se može ustvrditi da je ova deseta Brkovićeve knjiga misaono najpunija, da je najbliža životu, da je u jednostavnosti svoga iskaza čista do dna na kome se ljudski i savremenički, i istorijski, prepoznajemo. Krasi je i jedna plemenita gordost što se jeste čovek i što smrt nije ništa drugo do li u brdima još »jedan uspravni / kamen više«.

Dragoljub Jeknić

HRONIKA

KNJIŽEVNO SAVETOVANJE JUGOSLOVENSKIH SLOVAKA

U Novom Sadu je 22. februara ove godine održano već tradicionalno književno savetovanje jugoslovenskih Slovaka, devetnaesto po redu.

Prvi deo ovogodišnjeg savetovanja posvećen je slovačkom pesniku i prozalisti Janu Labatu, koji je napunio 50 godina života i 25 godina umetničkog stvaranja, što je svakako vredan jubilej.

Prvi referat održao je mr Mihajlo Harpanj. Dobar deo svog referata »Književno stvaralaštvo Jana Labata« on je posvetio dosadašnjim recenzijama i analizama slavljenikove poezije, ali je dao i niz svojih zapažanja o njoj.

Dr Jan Kimec govorio je o stvaralačkoj ličnosti Jana Labata. U svom referatu on je svoja zapažanja o Labatovoj poeziji i Labatovoj ličnosti uopšte ilustrovao brojnim citatima iz njegovog poetskog stvaralaštva. Posle toga je Vićazoslav Hronjec dao interpretaciju jedne Labatove pesme, koju je veoma ubedljivo i umetnički zrelo pročitao Miroslav Demak. Hronjecova interpretacija je, uz isticanje svega relevantnog, situirala ovu pesmu u celokupan poetski opus Jana Labata.

Josef Valihora je u radu »Labatova proza 50-tih i početkom 60-tih godina« prozno stvaralaštvo slavljenika prikazao u kontekstu zbivanja pedesetih godina u Vojvodini, uz poseban osvrt na stanje u književnosti vojvodanskih Slovaka u to vreme.

Na kraju prvog dela savetovanja sam slavljenik, inače inženjer jedne novosadske fabrike, ukratko se osvrnuo na svoj rad u proteklih godinama.

U okviru rubrike »Književna tribina« podneta su dva referata.

Ana Malkanova je u referatu »Uloge i zadaci časopisa« govorila u prvom redu o časopisu za književnost i kulturu na slovačkom jeziku »Novi život«. Posebno je istaknut značaj koji časopisi imaju u ostvarivanju Programa Saveza komunista Jugoslavije, kao i zadatke jačanja bratstva i jedinstva i međusobnog zbližavanja svih naših naroda i narodnosti.

Glavni i odgovorni urednik »Novog života«, mr Mihajlo Harpanj u svom referatu govorio je o programskoj orijentaciji ovog časopisa i njegovim zadacima u 1976. godini.

U diskusiji koja je zatim usledila učestvovalo je više diskutana. Teme o kojima su oni govorili bile su različite — izda-